

Олександра Дивнич

«Мій перший день» в Україні. Невідомий Іван Миколайчук

Івана Миколайчука по праву можна вважати душею українського кіно. Ба навіть ширше: носієм духовності українського народу. Попри чималу кількість зіграних ролей, у глядача це ім'я передовсім асоціюється з ролями Івана Палійчука та козака Василя. Серед кінокритиків та шанувальників кінематографа також поцінуються «Вавилон ХХ», «Білий птах з чорною ознакою», «Анничка». В усіх цих стрічках постає тема національного, етнічного, світоглядно-ментального – українського. Для Івана Миколайчука це – природна стихія, в якій він не грає, а живе, проживає свого героя. Цей герой щоразу інший, та водночас той самий: Іван Миколайчук наділяє його власною, унікальною духовністю і енергетикою, джерелом яких є український фольклор і українська культура загалом.

Здобувши світову славу після виходу стрічок «Тіні забутих предків» та «Білий птах з чорною ознакою», Іван Миколайчук знявся у стрічці болгарського режисера Георгія Стоянова «Мій перший день» – завершальній частині кінотриптиха «Третя після сонця» (1972). Утім, стрічка на екрани українських кінотеатрів так і не потрапила. Її прем'єра відбулася лише в листопаді 2012 року, в кіноклубі Києво-Могилянської академії. Вдруге її було показано в Будинку кіно в січні 2013 року. Попри «несучасну» візуальну естетику, вона зібрала повні зали глядачів: не дивно, адже постать Івана Миколайчука залишається цікавою і досі, здобуваючи собі нових прихильників, для яких цей фільм, попри сорокарічний вік, – новий, як і новий в ньому Миколайчук.

Фантастичну трилогію «Третя після сонця» Георгій Стоянов знімає в час зацікавлення наукою, технічним прогресом і дослідженням космосу. Саме ця проблематика лягає в основу стрічки, зокрема головної її частини – «Мій перший день». Режисер створює філософсько-метафоричний фільм про людство, його еволюцію, про життя первісне і високоцивілізоване. В час захоплення технічними можливостями, безмежжям неосвоєного космічного простору Георгій Стоянов повертається до людини, до людства передовсім як поняття духовно-культурного. Жанрова специфіка стрічки допомагає задуму режисера, висвітлюючи



Кадр з фільму «Третя після Сонця». За твором П. Вежинова. Режисер Георгій Стоянов. Болгарія, 1972

розбіжності між двома світами: світом природним, органічним, первісним і світом цивілізаційним, високотехнологічним і науково осмисленим.

За сюжетом дія відбувається в майбутньому. На Землю прибуває чоловік з далекої планети, аби ближче пізнати її і допомогти людству в еволюції. Він дивується, що тут збереглися тварини і рослини, а люди мають чітко виражену стать. Прибулець зустрічає дівчину на ім'я Лена, яка саме має гостей і запрошує його до товариства. Гості одягнені в одяг різних епох: кому яка до вподоби. Навколо – природа; міста і промисловість – під землею. У Лени вдома є «прилад», за допомогою якого можна подорожувати в часі. Дівчина завжди подорожує в той самий відрізок часу і повертається звідти сумною. Це – V століття, час племінного ладу і язичницької культури. Показово, що людина зі світу, який досягнув найвищого рівня розвитку і якому немає куди вдосконалюватися, цікавиться світом «варварським», у якому людина лише ступила на шлях цивілізації, але який має те, що світ високоцивілізований уже втратив. Таким чином, режисер «замикає» коло історії, поєднуючи далеке минуле з далеким майбутнім. Для нього жодний з цих часів не є досконалим: один ще варварський, другий вже досягнув того рівня розвитку, коли постає питання: «куди далі?». Попри це вони комунікують, між ними немає конфлікту, незрозуміння чи ворожості. Герой Івана Миколайчука Баян закохується в Лену, яка так само не може більше покинути його і повернутися в свій час, де ніхто не має таких чистих емоцій (та й будь-яких емоцій взагалі) і не здатний вмерти за кохання. А Баян може.

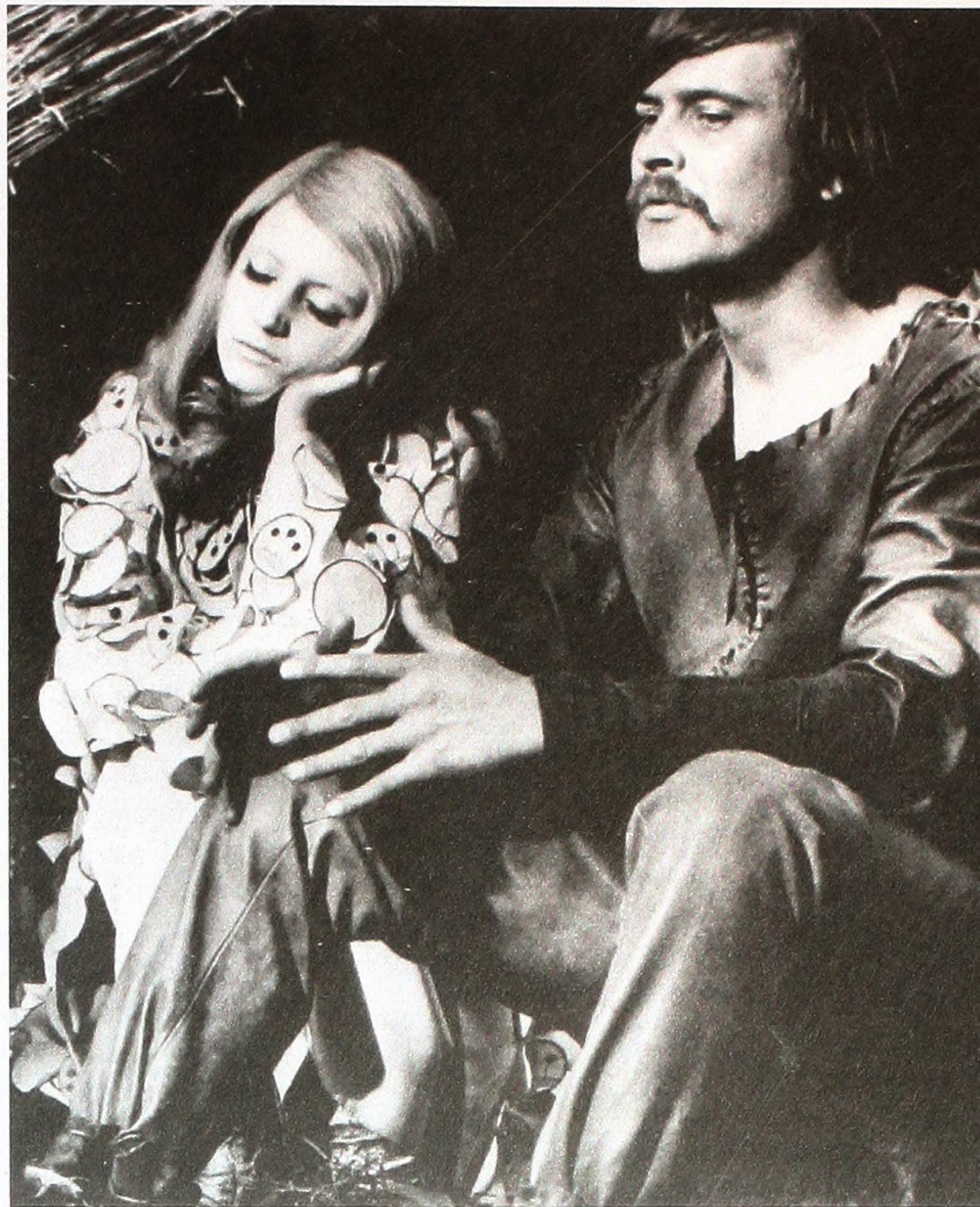
Герой Миколайчука – особливий і винятковий. На рівні соціальних відносин це марковано тим, що він – син великого князя і майбутній князь. На рівні аксіологічно-психологічному – він єдиний, хто приймає Лену і реагує на її фантастичну (містичну в розумінні людини племінного ладу) появу цілком спокійно, ніби нічого протиприродного не відбулося. Невипадковим є й саме ім'я Баян. Він – носій фольклору, а отже носій пам'яті, культури і духовності. Йому не властиві дикість, неконтрольованість емоцій чи

хаотичність. Він живе у гармонії з навколишнім світом, в якому все – природно. Він є майбутнім керівником своєї людської спільноти. Він живе сам, щоб у побуті самовдосконалитися. Він кохає. Такий образ постає цілком органічним для Івана Миколайчука, і актор вживається в роль так, що Станіславський сказав би «вірю». Дружина актора Марічка Миколайчук, розповідаючи про цю роль зі спогадів чоловіка, казала про його глибинне занурення, про те, що актор навіть вивчив болгарську і говорив нею практично без акценту.

Для Івана Миколайчука важливою частиною кожного фільму є фольклор і танець. І Баян вписується в цю парадигму: він розповідає Лені казку, яку сам і створив (тобто виступає носієм фольклору), танцює ритуальний танець (що подекуди нагадує аркан з «Аннички»). Утім, герой Миколайчука промовляє не до національної ідентичності, а до людського загалом. І в цьому полягає вагомість ролі Баяна для самого актора: сфера цінностей, носіями яких є Миколайчук, розширюється з площини національної у площину наднаціональну, чи то пак донаціональну, але неодмінно загальнолюдську, промовляючи до всього світу. Вочевидь, режисер стрічки на роль Баяна обрав саме Миколайчука не випадково: йому потрібен був актор, який зможе не зіграти, а прожити, органічно показати людину в гармонії зі світом (природою). Актор цілковито занурюється в образ і робить його філософським, глибоким, метафоричним.

В образах Баяна і Лени закладено колізію фільму: майбутнє і минуле знаходять спільну мову і, попри ґрунтовні відмінності, перебувають у злагоді. Вони не можуть існувати окремо, але бути разом їм також не дано. Лена це розуміє: «Наш час створений від вашого. І цього я не можу змінити. Розумієш, все від мене до тебе, від нас до вас підпорядковано залізному закону, і коли я повернусь назад і спробую щось змінити в минулому, тоді все переплутається». Утім, почуття до Баяна утримують її, і вона лишається. Натомість довколишній світ, дізнавшись про її існування, не приймає дівчину: Лену викрадають, коли Баяна не було вдома, і хочуть спалити як відьму. Баян рятує її, ризикуючи власним життям. Великий князь скасовує рішення громади про спалення, проте наказує Лені піти геть протягом трьох днів. Так само Лену розшукують її друзі-учені, і закликають дівчину повернутися в їхній час. Коли Лена відмовляється, вони спрямовують на неї червоний промінь, який забирає пам'ять. У цей момент пам'ять втрачає і Баян, божеволіючи.

Іван Миколайчук – з тих акторів, яким під силу будь-яка роль, була б лише можливість творити. «Перший день» виявився однією з тих можливостей, що продемонструвала сильні професійні сторони актора, його духовність і глибокий внутрішній світ, яким він наділяє і своїх героїв. Стрічка зазначалася у Миколайчуковій фільмографії, але з неправильною назвою. Та важливо, що зазначалася, оскільки ця роль цікава і зворушлива, актор постає перед нами у ширшому філософсько-психологічному амплуа, яке ще раз демонструє світовий рівень його генія. На щастя, український глядач нарешті зміг це амплуа побачити. Додамо, що це стало можливим завдяки Юрію Ріпенку та Владиславу Таранюку, які привезли запис фільму з Болгарії, а В. Таранюк, крім того, переклав фільм українською.



Добрінка Станкова – Лена та Іван Миколайчук – Баян у фільмі «Третя після Сонця». Режисер Георгій Стоянов. Болгарія, 1972

Станіслав Чернілевський

Після перегляду фільму «Мій перший день»

*Болгарська сіль, карпатський вітер,
віраж крила зі стрімчака...
Час рукавом віконце витер –
Граптом – іншим складом літер –
Обличчя Миколайчука!
Так сходяться гора з горою
Всевишньою святою грою,
Де український всезірчук –
Болгарський зух Миколайчук.
Як здорово, що знову звана
Вся наша Співка до Івана!
Дав чоловікові Бог хист:
І в засвітах він все – Артист.*

16 січня 2013, Будинок кіно